

SPASAVAJMO NAŠE VODOVODE!

Branislav ĐORĐEVIĆ

Redovni član Akademije inženjerskih nauka Srbije i Crne Gore

E-mail: branko@grf.bg.ac.yu

Opasnost! Velika opasnost se nadvila nad narodom Srbije! Velike svetske multinacionalne kompanije bacile su oko na velike vodovodne sisteme naše zemlje i rešile da ih u okviru procesa privatizacije stave pod svoju punu kontrolu. I da na taj način prigrabe najunosniji, najprofitabilniji posao XXI veka - prodaju vode u uslovima apsolutnog monopola i potpuno kontrolisanog tržišta. Već je u štampi najavljena - kao već završena stvar (!?) - prodaja Beogradskog vodovoda i kanalizacije, a pipci ovih grabljivih kompanija se pružaju i prema ostalim velikim vodovodima i velikim regionalnim vodovodnim sistemima Srbije i Crne Gore. Autor ovog apela smatra da je ta predaja (dobro ste pročitali: to je zaista **predaja**, a ne prodaja) naših vodovodnih sistema stranim multinacionalnim konglomeratima najveća opasnost za našu zemlju. Zato želi da na osnovu analize tog procesa u drugim zemljama sistematizuje neke bite stavove, u pokušaju da se organizuje stručni, profesionalni i svekoliki drugi otpor toj opasnoj ideji. Ideji koja pokazuje koliko su malo obavesteni i ekonomski nepromišljeni (i da li samo to?) mnogi naši političari, posebno na municipalnim nivoima, koji tu ideju začuđujuće uspaljeno zastupaju, kao da im gori pod nogama! Čemu ta žustrost, pitamo se sada mi, znajući za postupke, stare koliko i ljudsko društvo, kojima se "ohrabruje" kooperativnost donosilaca takvih krupnih političkih odluka. Da bi čitaoci mogli da se zadrže samo na pitanjima koja ih interesuju, dalji tekst je sistematizovan u vidu razmatranja nekoliko decidno postavljenih pitanja.

Kako deluju kompanije za vodu? Formula delovanja multinacionalnih kompanija koje kupuju vodovode po svetu, posebno u zemljama u razvoju i tranziciji, veoma je prosta. Te kompanije, iole dugoročnije gledano, u vodovod koji preuzimaju ne unose ni jedan jedini cent svog kapitala. Čitava operacija se svodi na povećanje cene vode, do nivoa koji omogućava obnovu i modernizaciju sistema, posebno njihovo upravljačko

osavremenjavanje, smanjivanje gubitaka u mreži, proširenje kapaciteta, razvoj prateće kanalizacije i postrojenja za prečišćavanje - i sve to uz ugrađivanje u cenu i najveće moguće profitne stope koja se sada može ostvariti u bio kom poslu u svetu. (Posao sa vodovodima je za te kompanije isplativiji no bilo kakva proizvodnja mikročipova ili elektronike najvišeg nivoa sofisticiranosti, jer je tržište vode obezbeđeno, bez ikakve konkurencije). Cene vode se povećavaju postupno, ali nezadrživo, najpre do oko 2 EUR/m³, kasnije čak i više od 3 EUR/m³, što kompanijama omogućava više nego dovoljnu novčanu akumulaciju za realizaciju svih poslova modernizacije komunalne infrastrukture - i za izuzetan profit, rekosmo, sa najvećom profitnom stopom na svetu. Vlasnici mobilnih telefonija i drugih visoko akumulativnih grana privređivanja (uključiv i one iz tako često poslovno glorifikovanih "Silicijumskih dolina") mogu samo da sanjaju takvo tržište, i takve profitne stope, koje se čak i u "siromašnim fazama" te operacije podizanja cene kreću preko 15÷20%.

Da li smo ekonomski slepi? Ekonomska i svekolika druga nesuvislost prodaje naših vodovoda najbolje se može videti iz sledećih cifara. Sada je cena vode u našim vodovodnim sistemima jako depresirana odgovarajućim političkim odlukama i iznosi u proseku oko 0,20 EUR/m³. Gradske i opštinske vlasti svaki dinar zatraženog povećanja cene vode sumnjičavo odmeravaju i odlažu, obrazlažući to malim ekonomskim mogućnostima potrošača. I, eto nas "u sred srede" problema, koji pokazuje svu nepromišljenost i neodgovornost donosilaca odluke o predaji vodovoda strancima. Ne dozvoljavaju našim vodovodima da cenu vode podignu do oko 0,5 EUR/m³, cene koja koja bi sada u nizu sistema pokrila sve troškove proste reprodukcije, a nešto kasnije na oko 1 EUR/m³, na cenu koja bi u većini vodovoda pokrila troškove i proširene reprodukcije, sa stvarenjem uslova za obezbeđivanje

nesmetanog razvoja kompletne komunalne vodovodne i kanalizacione infrastrukture - već će prepustiti strancima da izvrše znatno veća povećanja cena, koja će im omogućiti i veliki profit. Profit koji će se kao najdragoceniji kapital odlivati iz zemlje. Gde je tu ekonomska logika, ali, gde je tu i iole dalekovidija politička mudrost i osećaj nacionalnog dostojanstva?

Suluda ideja: prodati vodovod zbog kanalizacije! Razloge koji beogradski političari plasiraju u medijima - da se vodovod mora predati strancima da bi se modernizovao kanalizacioni sistem i izgradila postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (ubuduće skraćeno: PPOV), pravim znalcima prosto bode oči svojom - nesuvislošću. Ako se takav posao ostvari na nesreću naroda Beograda i Srbije, biće to prvi slučaj u istoriji civilizacije da neko proda vodovod da bi mu neko drugi, taj koji vodovod preuzme, sagradio PPOV. U ovom slučaju, PPOV koje mi možemo i sami da sagradimo izvanredno umešno, ukoliko bi se cena vode podigla na samo polovinu, pa možda i trećinu od cene koju će nam tokom eksploatacije vodovoda nametnuti strana kompanija.

Možemo li mi sami da vodovodima upravljamo kao stranci? Kao jedan od ključnih razloga za predaju vodovoda strancima ne retko se navodi da su oni, stranci, gde su god preuzeli vodovod, vrlo uspešno unapredili sistem, ugrađujući u njega savremenu mernu i informatičku opremu, kao informacione i upravljačke softvere koji vodovod pretvaraju u potpuno osmotriv i upravljački vrlo operativan sistem, čime se smanjuju gubici u mreži i doprinosi racionalizaciji potrošnje. To je tačno, ali je stavljeno u perfidan kontekst, jer se zaboravlja da dodaje da takve rezultate strane kompanije ostvaruju nakon vrtoglavog povećanja cene vode, kojim se stvara više nego dovoljna novčana akumulacija da se takva modernizacija može ostvariti. Sve te vidove modernizacije vodovoda ostvarili bi mi i sami, sa manje novca no stranci, jer raspolazemo sa hidrotehničkim kadrovima koji su u samom svetskom vrhu po nivou znanja. Potpuno je sigurno da su naši inženjeri koji se bave komunalnom hidrotehničkom infrastrukturom na višem obrazovnom i stručnom nivou od onih menadžera koje će nam poslati stranci, da uvedu "u red" naše vodovodne sisteme. Imajući u vidu zlehuda iskustva zemalja koje su prodale svoje vodovode, taj posao modernizacije zapravo uvek i urade domaći kadrovi (a i ko bi drugi?), ali stavljeni u najamni odnos kod stranih poslodavaca.

Da li doprinosimo zaštiti Crnog mora? Jedan od načina "pripremnog disciplinovanja" Srbije da prihvati prodaju svojih vodovoda, kako bi joj stranci u okviru tog posla izgradili postrojenja za prečišćavanje gradskih otpadnih voda, jeste pritisak - preko bezbrojnih međunarodnih organizacija - da Srbija mora da prečišćava otpadne vode kako bi dala svoj doprinos zaštiti Dunava i Crnog mora. To je jedna od uobičajenih hipokrizija današnjeg sveta: najveći evropski zagađivači upiru prst na zemlju koja već daje najveći doprinos zaštiti Crnog mora. Naime, prema podacima iz Vodoprivredne osnove Srbije i redovnih merenja kvaliteta koja obavlja naš RHMZS, vidi se da Dunav na ulasku u Srbiju, kod Bezdana, ulazi najčešće u IV klasi kvaliteta, nalazeći se po nekim parametrima često i u stanju "van klase" (posebno po NBK - najverovatnijem broju koliformnih klica). Znači, nesrećni Dunav u jednom stanju pristize do nas, posustao od hrvanja sa otpadnim vodama industrija i naselja uzvodnih zemalja EZ. U našoj zemlji ga sačekuju dve velike akumulacije hidrosistema "Đerdap", koje deluju kao svojevrsni biohemijski reaktor koji obavlja proces prečišćavanja. Kao rezultat delovanja ta dva džinovska prečištača, Dunav nivodno od brane HE "Đerdap II" izlazi u IIa klasi, što je neuporedivo veći doprinos zaštiti Crnog mora od sume delovanja svih drugih uzvodnih zemalja. Naravno, cenu plaćamo mi, što bi nekom drugom prilikom mogla da bude tema posebnog poduzetog razmatranja. Imajući u vidu te efekte, naš zvanični stav bi trebalo da bude: mi najviše (nevoljno) doprinosimo zaštiti Crnog mora od zagađivanja, pa od vas očekujemo da nam pod najpovoljnijim finansijskim uslovima omogućite da realizujemo i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u najvećim pribrežnim gradovima. Umesto takvog logičnog pristupa, naši političari su spremni da predaju naše vodovode, kako bi nam stranci gradili postrojenja za prečišćavanje, uz mnogo nepovoljnije finansijske uslove no što bi mi to obavili sami.

Ko su kompanije koje trguju sa vodom? A sada, za one prilježnije čitaocima, malo detaljnije o kompanijama - konglomeratima koje trguju "vodom koja život znači". Kao uvek, kada su ogromni novci i interesi u pitanju, i kada se ljudskim životima trguje iza dobro tapaciranih vrata, a privizije za potpis na ugovorima uplaćuju preko egzotičnih ostrvskih budžaka Kariba ili Pacifika, ne očekujte - transparentnost. Suočavate se sa pravim klupkom "majčinskih, sestričkih i ćerkičkih kompanija", toliko isprepletenih, da ga je oko godinu dana raspletljavao Međunarodni konzorcijom

istraživačkih novinara (ICIJ) dok ga je samo delimično raspetljao. Sažeto, prizilazi da najveći poslovni kolač "vodnog biznisa" dele kompanije "SUEC", "Vivendi" i "Thames Water", a u taj biznis se veoma agresivno ubacuju još i "SAUR", "United Utilities", "Bechtel". Ne vredi pominjati nacionalnost, jer su tu isprepleteni interesi i kompanije najrazvijenijih evropskih zemalja, koje su, možda je to iznenađujuće, kupile najveće američke privatne kompanije kao što su US Filter, American Water Works, itd. Kada bi se sada počelo raspetljavanje "sestrinskih i čerkinskih" kompanija, to bi bilo neučtivo prema čitaocima, jer se veoma teško može pratiti (što veća "maglovitost" i jeste osnovna strategija tog najunosnijeg biznisa XXI veka). Samo da pomenemo da su "udarni špic igrači" te poslovne igre firme sa dosta pristojnim "vodenim" imenima, kao čuveni "Lyonnaise des Eaux" (koja nije nikada snabdevala vodom grad Lion, već je taj naziv dobila po banci "Credit Lyonnais" koja je svojevremeno pokrivala), ili, pak, "Generale des Eaux" - ali sve njih pokrivaju već pomenute kompanije - konglomerati.

A ko vodi igru sa klupe? Naravno, najveća svetska finansijska igra sa vodom ne bi se mogla ostvariti bez odgovarajuće podrške "sa klupe". Na klupi su Svetska banka i Evropska banka za obnovu i razvoj, čiji je zadatak da ubede potencijalne prodavce vodovoda da je to za njih jedino spasonosno rešenje. Tu su, naravno, i druge međunarodne institucije, vrlo često iz oblasti zaštite životne sredine (npr. bezbrojna međunarodna tela za zaštitu Dunava i raznih drugih reka) koje, sponzorisanе od multinacionalnih konglomerata, imaju zadatak da obave svoj deo posla. U našem slučaju, taj posao je da priteraju Srbiju u čošak da mora da napravi postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Beogradu, Novom Sadu, itd, radi zaštite Dunava i Crnog mora (!). A pošto ti gradovi nemaju para za to, savetuje im se da prodaju vodovode, kako bi njihovi kupci napravili ta postrojenja. Zapažite li kako je velika i suptilna igra koja se igra oko naših vodovoda?

Na koga konglomerati najviše navaljuju? Verovali ili ne, "nemilosrdni igrači" u vodnim kartelima do sada su najagresivnije navaljivali na zemlje u razvoju i zemlje koje su bile u tranziciji. Primera radi, Vivendi i SUEC su stavili ruku na ključne vodovode u Poljskoj, Rumuniji, Mađarskoj, Estoniji, Češkoj, Bugarskoj, Jermeniji, itd. Posebno su im zanimljive zemlje koje su prinuđene da se pojavljuju na tržištu kapitala kao "zajmotražioc", jer im tada pomenuti bankarski kolosi mogu da "sugeriraju" da prodaju svoje vodovode. Kako

reče prošle godine ključni čovek "Saura" - vodne kompanije bi "ostale kod kuće" da nije institucije kao što je Svetska banka, koja finansira projekte u zemljama u razvoju. Stvar je dobro proučena, pa je zaključeno da su "čak i vrlo siromašni spremni da plate za vodu".

A kako se ponašaju kada su njihovi vlastiti vodovodi u pitanju? Dok kupuju vodovode po celom svetu, stvarajući jedan nov i preteći vid neokonolijalizma, kompanije i vlade koje ih podržavaju se sasvim drukčije ponašaju kada se o vlastitim zemljama radi. To se najbolje vidi na primeru Francuske, iz koje potiču najveće pomenute kompanije. Zvaničan stav zvaničnika te zemlje, uključiv i samog predsednika je da je "sektor vode suviše važan da bi smeo da bude prepuštan strancima na upravljanje". To je bilo nedvosmisleno iskazano prilikom nedavne prodaje paketa akcija "Vivendija", kada je Ministarstvo finansija okupljalo isključivo domaće investitore da obave te kupovine. Veoma je karakterističan i stav njihovog glavnog takmaca, takođe francuske kompanije SUEC, čiji je generalni direktor (J.L. Trancar) takav potez francuske vlade opravdavao rečima koje treba da uđu u sve antologije poslovnog morala, da "tržište vode i treba da bude ksenofobično". Zapažite to, poštovani čitaoci: kada se francuske firme trude da kupe Beogradski vodovod tržište vode treba da bude je širom otvoreno, pa i "podmazano", a kada se o Francuskoj radi, to je "isuviše važna stvar da bi bila prepuštena strancima na upravljanje"! I još par karakterističnih primera. Nemačka se odlučno drži podalje od privatizacije svojih vodovoda, ali to ne smeta nekim njenim velikim kompanijama da su i te kako bave tim biznisom - ali u drugim zemljama. Ili: u Britaniji je Engleska zdušno sledila strategiju "gvozdene leđi", privatizujući ne samo vodovode, već i izvorišta, dok je Škotska odbacila taj koncept, ostavljajući vodovode u municipalnom vlasništvu.

Kakvi se modeli primenjuju? U poslu sa vodovodima primenjuju se razni modeli, ali su dva posebno karakteristična. Prvi model, koji je primenjivan dosta često, i čije su posledice nesagledive, jeste da se koncesija daje na celokupan sistem, uključiv tu i sva izvorišta. Na jednom od primera koji će se u narednoj tački pomenuti, može se zaključiti koliko je opasno bure baruta takav vid neokolonijalizma XXI veka. Drugi model je francuski ("affermage") i svodi se na to da vlasništvo nad izvorištima (nad vodom) ostaje u rukama zajednice, dok se kompaniji poverava upravljanje sistemom, održavanje, ubiranje prihoda, i da ne

zaboravimo - podela bogatih dividendi akcionarima tih kompanija negde po belom svetu!

A kakva su iskustva? Pri proceni isustava sa vodovodima koje su "osvojile" multinacionalne kompanije, u skladu sa nastupima njihovih marketinških stručnjaka, vrlo nekritički se preuzimaju podaci o smanjenim gubicima u mreži, poboljšanom upravljanju, modernizaciji sistema. Zaboravlja se jedna "sitnica": da se kaže da bi sve to isto postigla i domaća kompanija da joj je dozvoljeno da poveća cenu vode makar na polovinu cene koju je dobila kompanija koja je preuzela vodovod. Ujedno, pokušavaju se sakriti i zataškati mnoge druge istine, koje pokazuju veoma surovo lice "namilostrdnih igrača", kako kompanije za vodu nazivaju neki od istraživača iz ICIJ. Navešćemo samo neke veoma opominjuće primere.

- U Južnoafričkoj Republici je nakon privatizacije 1998. i vrtoglavo povećanja cene vode, tokom akcije "dovođenja u red" sa vodovoda isključeno na hiljade domaćinstava. To je izazvalo koleru neviđenih razmera (četvrt miliona zaraženih), koja se proširila na vrlo veliko područje, i od koje je umrlo više stotina ljudi. Zvanična istraga je pokazala da je uzročnik epidemije bila upravo ta privatizacija vodovoda i mere koje su je pratile.

- Jedan od najvećih vodovoda u Boliviji je 1999. godine preuzela jedna od kompanija u vlasništvu "United Utilities" i "Bechtel-a". Cena vode je povećana drastično, ali je glavna nevolja tek sada dolazila. Ugovorom su kompaniji prepuštena i sva izvorišta, te je počelo nešto što zdrav razum teško može da shvati: počeli su domaćinstvima da zatvaraju čak i vlastite bunare u dvorištima, ako kompaniji ne plate propisanu cenu! To je dovelo do pravog bunta, tokom koga je u sukobu sa policijom i vojskom bilo čak i mrtvih. Vlada suočena sa najvećom krizom u kojoj se mogla naći poništila je koncesiju i sada se vuče po sudu, tužena da nadoknadi štetu veoma gnjevnoj kompaniji. A znate li ko je osnivač tog suda za rešavanje investicionih sporova? Osnivač tog suda je Svetska banka, koja je bolivijsku vladu upravo i uvalila da krene u privatizaciju vodovoda po multinacionalnom modelu.

- Veoma je instruktivan slučaj Manile, čiji je vodovod ugovorom bio prepušten jednoj kompaniji najtešnje povezanoj sa SUEC-om. Kada se posao sređivanja tog vodovoda pokazao prevelikim i nedovoljno rentabilnim, kompanija se povukla iz posla, ali je filipinskoj vladi zatražila odštetu od oko 340 mil.

USD, koliko su, navodno, već investirali u sistem. Ma da nesrećni filipinci to negiraju, dug je narastao na oko 530 miliona USD.

"Saur" i beogradski moćnici. Godine 1997. beogradske vlasti "proslavile" su se poslovnim biserom. Bez ikakvog konkursa, iza dobro tapaciranih vrata, potpisan je predugovor sa francuskom kompanijom "Saur" koji treba svakako da uđe u enciklopedije poslovne trapavosti (i da li samo trapavosti?). Izbačen je eufemistički slogan "voda plaća vodu" (a kako bi inače i moglo da bude?), pa je najavljeno i prvo poskupljenje vode za (133+23)%, i to samo do 1999., a posle će se videti! "Saur" je dobijao praktično koncesiju na Beogradski vodovod i kanalizaciju, sa pravom upravljanja i ubiranja profita, bez obaveze da oni lično ulože u vodovod i jedan cent. I da ugovor zaista bude za enciklopediju poslovne trapavosti, Grad bi bio dužan da im nadoknadi eventualne gubitke, pa čak i planirani profit, ukoliko on iz nekog razloga ne bude ostvaren !?! Eto, to je firma kojoj i sadašnja gradska vlada, po onome što saznajemo iz medija, polako otvara vrata Beogradskog vodovoda.

Ko kaže "transparentnost"? Eksperti za veze sa javnošću multinacionalnih kompanija, pored atributa "efikasnost", "dugoročnost interesa", veoma često ističu u prvi plan i "transparentnost poslovanja", "pouzdanost". Ništa netačnije! Ugovori sa ovim kompanijama su poslovna tajna (ili su posebna tajna aneksi koji idu uz ugovore), tajni su i svi podaci o poslovanju tih kompanija (decidan zaključak eksperata ICIJ). No, što posebno zabrinjava, veoma su zatvoreni i u pogledu uvida u podatke o kvalitetu vode. U Sidneju, Adelaidi, ali i u nizu drugih gradova dugo se manipuliralo kako bi se sakrili stvarni podaci o kvalitetu vode. A pouzdanost? Poslovna pouzdanost - veoma klimava, što se lepo vidi na primeru Manile, ali i na primerima više drugih gradova, od Buenos Airesa do Džakarte, koji su se opekli sa svojim ugovorima. Pokazalo se da kompanije imaju svoju "optiku" za tumačenje svojih obaveza. Čak i kada su kršenja ugovornih obaveza više nego očita, ne plaćaju penale, nego pribegavaju dugim sudskim sporovima, izvlačeći te sporove iz domicilnog zakonodavstva na nivo na kome se osećaju sigurnijim. (Da li ste zapazili u malopredašnjem primeru sa Bolivijom gde se vodi spor nakon raskida ugovora?). Poznat je slučaj kanadskog grada Hamiltona, koji je tek posle mnogo muka i višegodišnjih suđenja uspeo da izvuče od jedne velike kompanije penale zbog drastično neispunjenih

ugovorenih obaveza. I to u pravno uređenoj, uglednoj i bogatoj Kanadi. Gradske vlasti malih zemalja, bez novca koji je potreban za vođenje dugogodišnjih sporova pred preskupim stranim arbitražama, imaju veoma male izgleda da ostvare svoje ugovorna prava, ukoliko dođe do spora sa multinacionalnim kolosima zbog različitog tumačenja neke vešto "zakukuljene" dvosmislene klauzule ugovora. Da li su i o tome razmišljali gradonačelnici, spremni da nas uvuku u tu avanturu?

Napokon: šta nam valja činiti? Jedna je stvar posve sigurna: opasnost zvana "privatizacija vodovoda" je toliko velika da naša javnost više ne bi smela da sedi skrštenih ruku. Autor ovog apele je uveren da su sada posebno važne tri grupe aktivnosti: (1) Energičan i argumentovan otpor svim inicijativama da se vodovodi predaju strancima, otpor na svim nivoima: u struci, na političkim nivoima, u medijima. (2) Priprema ozbiljne projektne dokumentacije za modernizaciju naših vodovodnih sistema. (3) Pripreme za racionalizaciju potrošnje. Razmotrimo detaljnije te smerove delovanja.

(1) **Energičan otpor.** Da bi se u samom početku otklonio moguć defetizam ("Sve je već odlučeno, te je otpor uzaludan", obeshrabreno uzdišu neki naši stručnjaci), treba istaći sledeće:

- Ova naša akcija nije usamljena, već je deo jednog mnogo šireg pokreta koji se širi u svetu, kao deo borbe protiv globalizacije i novih formi neokolonijalizma, od kojih je preuzimanje vodovoda jedan od njegovih najperfidnijih oblika.
- Iskustva u svetu sa ovim poslom pokazuju da postoji analogija sa ekologijom - predatori gube interes ukoliko se plen odlučno brani! Prelaze na drugi mirmiji, zbudjeniji plen. U ovom slučaju to znači da gde god su se u svetu javili snažni, dobro organizovani otpori protiv takvih oblika prepuštanja vlastitih vodovoda stranim kompanijama, one su se povlačile, iz prostog razloga što im nije u interesu da se o njima bučno raspravlja i da se uzimaju "pod lupu" javnosti, jer je njihov pristup zapravo sasvim drukčiji - da sve bude skrajnuto iza veoma debelo tapaciranih vrata, sve dok se ugovor ne potpiše.
- Mada je još uvek u početnim fazama razvoja, politički pluralizam u našoj zemlji počinje da daje prve delotvorne rezultate. Jedan od najbitnijih je taj što je sve suženiji prostor za osionost vlasti, koja sada i te kako

mora da vodi računa o posledicama svojih odluka. Zbog toga, poštovani čitaoci:

- Predočite vašim poslanicima i odbornicima argumente koji su ovde samo delom sistematizovani i upozorite ih da paze šta rade i o čemu odlučuju kada su vodovodi u pitanju!
- Pokrenite akciju u svim medijima, kako bi se najšira javnost upoznala sa opasnostima koje u sebi krije prepuštanje vodovodnih sistema strancima (podsećam vas na stav najviših francuskih zvaničnika da "kada se o vodi radi, reč je o odveć važnoj materiji da bi smela biti prepuštena strancima na upravljanje").
- Argumentovano obaveštavajmo građane da je u njihovom vlastitom interesu da cena vode postepeno dostigne onu razumnu cenu koja omogućava i nesmetan razvoj i modernizaciju vodovoda i kanalizacija - da se ne bi pojavili stranci koji će je povećati mnogo više, ugrađujući u nju i svoje izuzetno visoke profite. I da je mnogo bolje da naše vodovode i kanalizacije sređujemo mi sami, jer time izbijamo iz ruku argumente stranih finansijskih moćnika koji nas zbog visokih gubitaka u mreži i zaostalog upravljanja ucenuju da nam to mora da obavi neko sa strane.

(2) **Priprema dokumentacije o modernizaciji naših sistema.** Postoji u svetu jedan veoma logičan postulat: *U vreme kada nemaš para da gradiš - intenzivno planiraj i pripremaj dokumentaciju, da bude potpuno spremna kada se novac obezbedi.* Mi, nažalost, radimo potpuno suprotno: u kriznim vremenima reduciramo najpre poslove na studijama i projektima. Upravo zbog toga sada u najvećem broju naših preduzeća dokumentacija o obnovi, modernizaciji i daljem razvoju vodovodnih i kanalizacionih sistema je samo na nivou najpreliminarnijih studija. Retko koji vodovod poseduje detaljniju dokumentaciju o neohodnoj obnovi i modernizaciji mreže, o ugrađivanju odgovarajuće merne i informatičke opreme kojom bi se sistem u celosti učinio potuno osmotrivim, sa merenjem protoka i preciznim utvrđivanjem na kojim se granama sistema mora intervenisati kako bi se gubici vode sveli na prihvatljive granice, ne veće od 10-15%. Nijedan vodovod nema egzaktnu analizu hidrauličke i mehaničke pouzdanosti sistema, iz koje bi proisticala koncepcija daljeg razvoja mreže, kako bi se pouzdanost apriorno ugradila u projekte modernizacije mreže i podigla do zahtevanih granica. Dokumentacija o modernizaciji

kanalizacionih sistema i realizaciji postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda obično je još preliminarnija. Zbog svega toga, da bi bili potpuno spremni da odgovorimo izazovima koji su pred nama, neophodno je posvetiti se razradi projektne dokumentacije o obnovi i modernizaciji sistema (sa dovođenjem vodovodnih sistema na nivo kibernetizovanih, potpuno osmotrivih i upravljivih sistema), dovedeći je na viši nivo. Kada u svim našim vodovodima budemo imali validna projektna rešenja obnove, daljeg razvoja i upravljačke modernizacije sistema, dovedena do dovoljno tačnih predračunskih suma, bićemo potpuno spremni da razgovaramo i o potrebnoj ceni vode, o dinamici i organizaciji tog procesa modernizacije.

(3) *Pripreme za racionalizaciju potrošnje.* Jedan od prioritarnih zadataka koji nam predstoji u budućnosti je maksimalna racionalizacija potrošnje. To je vrlo ozbiljan posao, koji zavređuje da se o njemu pripreme posebne studije, te se ovde neće razmatrati, već se samo radi kao primer ističu: izmena normativa o projektovanju kućnih instalacija, kako bi se sproveo zahtev da se merenje potrošnje vode i u velikim zgradama može obavljati za svako pojedinačno domaćinstvo; definisanje uslova priključenja podsistema (posebno seoskih naselja), na velike regionalne vodovode, po kojima se i ti podsistemi čine hidraulički i upravljački potpuno osmotrivim, sa merenjem protoka na svim važnijim granama sistema i u pojedinačnim domaćinstvima, i sa jasnim apriornim zahtevom koliki se gubici u mreži mogu tolerisati.